

GRI 4 PGGM

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
Strategie en Analyse						
G4-1	Een verklaring van de Management Board/Directie-voorzitter over de relevantie van duurzame ontwikkeling voor de organisatie en haar strategie.	Ja		Ja	Een waardevolle toekomst is voor ons, onze klanten (pensioenfondsen), hun deelnemers en leden van de coöperatie namelijk niet denkbaar zonder respect voor mens, milieu en maatschappij. Een toekomst waarin alle waarden, ecologische, economische en sociale waarden in balans zijn.	
G4-2	Beschrijving van belangrijke gevolgen, risico's en mogelijkheden.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Risicomanagement', vanaf pagina 39.	
	Impact van duurzaamheidstrends, risico's en kansen op de lange termijn vooruitzicht en financiële performance van de organisatie.	Ja		Ja	<p>Onder 'verantwoord beleggen':</p> <p>Om invulling te geven aan de bijdrage die PGGM wil leveren aan een duurzame wereld, hebben we in samenspraak met onze klanten zeven maatschappelijke aandachtsgebieden geformuleerd waarop we impact kunnen realiseren. Het zijn thema's die onze klanten en hun deelnemers belangrijk vinden en die de beleggingen materieel kunnen raken. Deze thema's zijn: 1) Klimaat en milieu, 2) Water, 3) Voedsel, 4) Gezondheid, 5) Mensenrechten, 6) goed ondernemingsbestuur, 7) Stabiel financieel stelsel. Inzicht op de impact op de lange termijn financiële performance bestaat op dit moment nog niet.</p> <p>Onder 'Groen en Betrokken':</p> <p>tot 2020 werken we aan vier thema's: klimaat, circulaire economie, vitaal met pensioen en de strijd tegen dementie. Zo streven we naar een waardevolle toekomst die, naast een goed pensioen, gaat over de lange termijn en over kwaliteit van leven.</p>	
Organisatieprofiel						
G4-3	Naam van de organisatie.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Over PGGM', pagina 4.	
G4-4	Voornaamste merken, producten en/of diensten.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Over PGGM', pagina 4.	
G4-5	Locatie van het hoofdkantoor van de organisatie.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Algemeen', pagina 103.	
G4-6	Het aantal landen waar de organisatie actief is en namen van landen met grootschalige activiteiten of specifieke relevantie voor de duurzaamheidskwesties die in het verslag aan de orde komen.	Ja	Nee	Ja	PGGM is gevestigd in Nederland en is werkzaam voor Nederlandse klanten. Actief beleggen doet PGGM wereldwijd. Hiervoor hanteert PGGM de richtlijnen voor Verantwoord Beleggen.	
G4-7	Eigendomsstructuur en de rechtsvorm.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, Over PGGM, pagina 4, 5, 6 en 7.	
G4-8	Afzetmarkten (geografische verdeling, sectoren die worden bediend en soorten klanten/begunstigden).	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Over PGGM', pagina 5.	
G4-9	Omvang van de organisatie.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Kerncijfers', pagina 9.	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting																									
G4-10	<p>a. Aantal werknemers naar type arbeidscontract en geslacht.</p> <p>b. Aantal werknemers met een vast dienstverband per werknemerscategorie en geslacht.</p> <p>c. Totaal personeelsbestand uitgesplitst naar werknemers en andere hulppersonen en geslacht.</p> <p>d. Totaal personeelsbestand naar regio en geslacht.</p> <p>e. Percentage werkzaamheden van de organisatie dat wordt uitgevoerd door personen die juridisch als zelfstandige worden aangemerkt of door andere personen dan de eigen werknemers/hulppersonen, werknemers/hulppersonen van toeleveranciers daaronder begrepen.</p> <p>f. Significante schommelingen in het aantal werknemers (zoals seizoenarbeid in de toeristische of agrarische sector).</p>	Ja	Nee	Ja	Zie jaarverslag, 'kerncijfers medewerkers PGGM', pagina 29.	<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="5">Aantal werknemers naar type arbeidscontract</th> </tr> <tr> <th></th> <th>Fulltimer</th> <th>Parttimer</th> <th>Stagiair</th> <th>Eindtotaal</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Man</td> <td>791</td> <td>88</td> <td>8</td> <td>887</td> </tr> <tr> <td>Vrouw</td> <td>264</td> <td>285</td> <td>6</td> <td>555</td> </tr> <tr> <td>Eindtotaal</td> <td>1.055</td> <td>373</td> <td>14</td> <td>1.442</td> </tr> </tbody> </table>	Aantal werknemers naar type arbeidscontract						Fulltimer	Parttimer	Stagiair	Eindtotaal	Man	791	88	8	887	Vrouw	264	285	6	555	Eindtotaal	1.055	373	14	1.442
Aantal werknemers naar type arbeidscontract																															
	Fulltimer	Parttimer	Stagiair	Eindtotaal																											
Man	791	88	8	887																											
Vrouw	264	285	6	555																											
Eindtotaal	1.055	373	14	1.442																											
G4-11	Percentage van het totale aantal werknemers dat onder een collectieve arbeidsovereenkomst valt.	Ja	Nee	Ja	97%	Alleen medewerkers tot en met schaal 13 vallen onder de cao. EC-leden en Hay-directeuren vallen niet onder de cao.																									
G4-12	Beschrijving van de toeleveringsketen van de organisatie.	Ja	Nee	Ja	PGGM produceert geen goederen dus er is geen sprake van een supply chain in relatie tot het primaire proces. De supplychain van de bedrijfsvoering is het inkopen van goederen en diensten -gericht op de bedrijfsvoering. PGGM vormt met haar directe leveranciers een supply-chain.																										
G4-13	Significante veranderingen tijdens de verslagperiode wat betreft omvang, structuur, eigendom of toeleveringsketen.	Ja	Nee	Ja	Er is geen sprake van significante veranderingen.																										
G4-14	Toelichting over de toepassing van het verzorgings-principe door de verslaggevende organisatie.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Risicomanagement', vanaf pagina 39.																										
G4-15	Extern ontwikkelde economische, milieugerelateerde en sociale handvesten, principes of andere initiatieven die door de organisatie worden onderschreven.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Gedragscodes', pagina 8.																										

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
G4-16	Lidmaatschappen van verenigingen (zoals branche-verenigingen) en nationale en internationale belangenorganisaties.	Ja	Nee	Ja	<p>Een volledig overzicht van samenwerkingsverbanden staat op de PGGM-website. Hieronder een aantal voorbeelden:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Focusing Capital on the Long Term (FCLT) ■ Financial Stability Board (FSB) - Task Force on Climate-Related Disclosures ■ Ellen MacArthur Foundation ■ Circle Economy ■ Asian Corporate Governance Association (ACGA), www.acga-asia.org ■ Australian Council of Superannuation Investors (ACSI), www.acsi.org.au ■ Asia Pacific Real Estate Association (APREA), www.aprea.biz ■ Carbon Disclosure Project (CDP), www.cdproject.net ■ Council of Institutional Investors (CII), www.cii.org ■ Emerging Markets Private Equity Association (EMPEA), www.empea.org ■ Eumedion, www.eumedion.nl ■ European Private Equity and Venture Capital Association (EVCA), www.evca.eu ■ European Public Real Estate Association (EPRA), www.epra.com ■ The Institutional Limited Partners Association (ILPA), www.ilpa.org ■ The International Integrated Reporting Council (IIRC), www.theiirc.org ■ Institutional Investors Group on Climate Change (IIGCC), www.iigcc.org ■ International Corporate Governance Network (ICGN), www.icgn.org ■ International Sustainability Alliance (ISA), www.internationalsustainabilityalliance.org ■ UN Principles for Responsible Investment (UN PRI), www.unpri.org 	
Vaststelling van materiële onderwerpen en afbakening						
G4-17	<p>a. Overzicht van alle ondernemingen die in de geconsolideerde jaarrekening of vergelijkbare stukken zijn opgenomen.</p> <p>b. Overzicht van alle in de geconsolideerde jaarrekening of vergelijkbare stukken opgenomen ondernemingen die niet onder dit verslag vallen.</p>	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Algemene toelichting', vanaf pagina 58 t/m pagina 60.	
G4-18	<p>a. Proces voor het bepalen van de inhoud en specifieke afbakening van het verslag.</p> <p>b. Uitleg van de door de organisatie gehanteerde uitgangspunten voor het bepalen van de inhoud van het verslag.</p>	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Een waardevolle toekomst', pagina 12/13 en zie jaarverslag, 'Materialiteitsmatrix 2017', pagina 34.	
G4-19	Overzicht van alle materiële onderwerpen die tijdens het proces ter bepaling van de inhoud van het verslag zijn vastgesteld.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Materialiteitsmatrix 2017', zie pagina 34.	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
G4-20	Vermeld voor elk materieel onderwerp de afbakening binnen de organisatie.	Nee		Ja	Er zijn verschillende niveaus waarop elk materieel onderwerp binnen PGGM afgebakend kan worden: inkoop, bedrijfsvoering en vermogensbeheer. Er zijn geen materiële onderwerpen voor inkoop. Onderstaande materiële onderwerpen vallen binnen bedrijfsvoering: <ul style="list-style-type: none"> ☒ Footprintreductie ☒ Kostenbewust en wendbaar ☒ Coöperatief topmerk ☒ Ledenorganisatie ☒ Betrouwbare pensioenuitvoering ☒ Kosten pensioenuitvoering ☒ Toekomst pensioenstelsel ☒ Pensioenbewustzijn ☒ Beheerste groei Onderstaande materiële onderwerpen vallen binnen vermogensbeheer: <ul style="list-style-type: none"> ☒ Verantwoord beleggen ☒ Beleggen in oplossingen 	
G4-21	Vermeld voor elk materieel onderwerp de afbakening buiten de organisatie.	Nee		Ja	De volgende materiële onderwerpen zijn buiten de organisatie afgebakend: <ul style="list-style-type: none"> ☒ Toekomst pensioenstelsel -> op overheidsniveau ☒ Betrouwbare pensioenuitkering -> op het niveau van samenwerking met klanten ☒ Pensioenbewustzijn -> vindt op het niveau van de samenleving plaats en specifiek bij de deelnemers van onze klanten 	
G4-22	Gevolgen van een eventuele herformulering van informatie die in een eerder verslag is verstrekt en de redenen voor deze herformulering.	Nee			N.v.t.	Niet relevant, geen sprake van herformulering.
G4-23	Significante veranderingen ten opzichte van vorige verslagperiodes ten aanzien van reikwijdte en afbakening.	Nee			N.v.t.	Er zijn geen reikwijdte en afbakeningswijzigingen.
Overleg met belanghebbenden						
G4-24	Lijst van groepen belanghebbenden die de organisatie heeft betrokken.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Een sterke en toekomstbestendige reputatie', vanaf pagina 33.	
G4-25	Basis voor inventarisatie en selectie van belanghebbenden die moeten worden betrokken.	Ja		Ja	Stakeholders zijn bepaald op basis van een analyse van de huidige stakeholders en potentiële nieuwe stakeholders.	
G4-26	Benadering van het betrekken van belanghebbenden, waaronder de frequentie ervan per type en groep belanghebbenden.	Ja		Ja	Stakeholders zijn gecategoriseerd naar mate van invloed en belang op het specifiek issue. Afhankelijk van dit belang en hun invloed wordt per stakeholder de mate van interactie bepaald (varierend van informeren, consulteren en dialoog).	
G4-27	De voornaamste onderwerpen en vraagstukken die naar voren zijn gekomen door de betrokkenheid van belanghebbenden en hoe de organisatie hierop heeft gereageerd, onder meer via verslaggeving.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Een sterke en toekomstbestendige reputatie', pagina 33 en 34.	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
Verslagprofiel						
G4-28	Verslagperiode.	Ja	Ja		Het jaarverslag betreft het kalenderjaar 2017. Dit is weergegeven op het voorblad (pagina 1) van het jaarverslag en verder in de jaarrekening vanaf pagina 53.	
G4-29	Datum van het meest recente verslag.	Ja	Ja		Verslagen worden gedeponereerd na vaststelling in AvA. Datum ondertekening door bestuur en RvC (17 april 2018) is datum meest recent verslag, zie pagina o.a. pagina 52.	
G4-30	Verslaggevingscyclus (jaarlijks, tweejaarlijks, etc).	Ja	Ja		Jaarlijks	
G4-31	Contactpunt voor vragen over het verslag of de inhoud ervan.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Voorwoord:', pagina 3 en 'Algemeen', zie pagina 103.	
G4-32	a. De gekozen 'in overeenstemming met'-optie. b. De GRI-inhoudsopgave voor de gekozen optie.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Gedragscodes', pagina 8.	
G4-33	a. Beleid en huidige praktijk met betrekking tot het verkrijgen van externe assurance voor het verslag. b. De omvang en grondslag van de externe assurance indien niet genoemd in de assuranceverklaring bij het duurzaamheidsverslag. c. De relatie tussen de organisatie en de assurance-aanbieders. d. Vermeld of het hoogste bestuurslichaam of hogere leidinggeevenden betrokken zijn bij het verkrijgen van assurance voor het duurzaamheidsverslag.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Controleverklaring van de onafhankelijke accountant' vanaf pagina 94. b. De niet financiële data zijn niet assured.	
Governance						
G4-34	De bestuursstructuur van de organisatie, met inbegrip van commissies die onder het hoogste bestuurslichaam vallen. Vermeld de commissies die verantwoordelijk zijn voor de besluitvorming over economische, milieugerelateerde en maatschappelijke onderwerpen.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Organisatiestructuur', zie pagina 5 en 6. Gegeven haar omvang heeft PGGM geen specifieke commissies op het gebied van duurzaamheid. Gezien het belang van het onderwerp heeft het EC dit op haar agenda geplaatst.	
G4-35	Het proces voor het delegeren van bevoegdheden door het hoogste bestuursorgaan naar managers en andere werknemers inzake de economische, sociale en ecologische onderwerpen.	Ja	Nee	Ja	Het beleid op gebied van economische, sociale en ecologische onderwerpen wordt door het dagelijks bestuur (het EC) bepaald. Via de jaarlijkse kaderstelling wordt het beleid omgezet in KPI's en gedelegeerd aan de functionarissen die de verantwoordelijkheid dragen voor het betreffende onderwerp.	
G4-36	Verantwoordelijkheid voor economische, milieu- en sociale onderwerpen, op directieniveau en of functionarissen die rechtstreeks rapporteren aan het hoogste bestuursorgaan.	Ja	Nee	Ja	De verantwoordelijkheid voor economische, sociale en ecologische onderwerpen is belegd bij de CEO van PGGM. Coördinatie en initiatie van deze onderwerpen is belegd bij directeur Maatschappelijk Impactvol Ondernemen. Deze functionaris rapporteert direct aan de CEO.	
G4-37	Het consultatieproces tussen stakeholders en het hoogste bestuursorgaan over economische, ecologische en sociale onderwerpen.	Ja	Nee	Ja	Stakeholder consultatie wordt door verschillende functionarissen in het bedrijf gedaan. De resultaten komen samen in de materialiteitsindex. Deze wordt door het EC besproken en goedgekeurd.	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
G4-38	Samenstelling van het hoogste bestuurslichaam en de daaronder vallende commissies. Met ondermeer: <ul style="list-style-type: none"> ■ Leidinggevende ■ Onafhankelijkheid ■ Ambtstermijn ■ Aantal overige dienstbetrekkingen of commissariaten ■ Geslacht ■ Lidmaatschap van ondervertegenwoordigde belangengroep 	Ja	Ja		<ul style="list-style-type: none"> ■ Zie jaarverslag, 'over PGGM', zie pagina 4, 5, 6 en 7. ■ Zie jaarverslag, 'nevenfuncties raad van bestuur', pagina 108. ■ Zie jaarverslag, 'samenstelling raad van commissarissen', zie pagina 48. ■ Zie jaarverslag, 'rooster van aftreden van raad van commissarissen', pagina 104. ■ Zie jaarverslag, 'nevenfuncties raad van commissarissen', zie pagina 105 en 106. 	
G4-39	Rol van de voorzitter van het hoogste bestuursorgaan.	Ja	Nee	Ja	Op PGGM.nl onder Wie zijn we - Over PGGM - Organisatie en Governance kunt u de statuten van PGGM vinden, waarin de rol van de voorzitter van de Raad van Bestuur beschreven staat.	
G4-40	Wervings- en selectieproces voor het hoogste bestuurslichaam en de daaronder vallende commissies en de criteria voor het werven en selecteren van de leden van het hoogste bestuurslichaam.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Verslag van de raad van commissarissen: Remuneratie-, selectie- en benoemingscommissie', pagina 50. Op pagina 47 is een korte toelichting te vinden over de werving van de nieuwe CEO.	
G4-41	Procedures waarmee het hoogste bestuurslichaam waarborgt dat strijdige belangen vermeden of opgelost worden. Geef aan of belangenconflicten worden gemeld aan belanghebbenden.	Ja	Nee	Ja	De afdeling Compliance waarborgt strijdige belangen en geeft deze door aan belanghebbende.	
G4-42	De rol van het hoogste bestuurslichaam en top managers in de ontwikkeling, goedkeuring, en actualisering van de missie en visie, strategie, beleid en doelstellingen ten aanzien van economische, ecologische en sociale impact.	Ja	Nee	Ja	De onderdelen missie, visie en strategie zijn uitkomsten van samenwerking EC en haar direct reports.	
G4-43	Maatregelen die zijn genomen om de kennis over economische, ecologische en sociale onderwerpen van het hoogste bestuursorgaan verder te ontwikkelen.	Ja	Nee	Ja	Coördinatie en initiatie van deze onderwerpen is belegd bij de vakgroep MVO onderleiding van de Directeur Maatschappelijk Impactvol Ondernemen. Via reguliere rapportages wordt het EC op de hoogte gehouden.	
G4-44	Evaluatieproces van de prestaties van het hoogste bestuursorgaan met betrekking tot de besturing van de economische, ecologische, en sociale onderwerpen en acties ondernomen naar aanleiding van deze evaluatie.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'rapport remuneratie raad van bestuur', pagina 107.	
G4-45	De rol van het hoogste bestuursorgaan bij de identificatie en het managen van de economische, ecologische en sociale impact, risico's en kansen.	Ja	Nee	Ja	Coördinatie en initiatie van deze onderwerpen is belegd bij de vakgroep MVO onderleiding van de Directeur Maatschappelijk Impactvol Ondernemen. Via reguliere rapportages wordt het EC op de hoogte gehouden.	
G4-46	De rol van het hoogste bestuursorgaan bij het beoordelen van de effectiviteit van risicomanagement-processen van de organisatie ten aanzien van economische, ecologische en sociale onderwerpen.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'Risicomanagement', vanaf pagina 39.	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
G4-47	De frequentie van de evaluatie door het hoogste bestuurslichaam ten aanzien van de economische, ecologische en sociale impact, risico's en kansen.	Ja	Nee	Ja	Coördinatie en initiatie van deze onderwerpen is belegd bij de vakgroep MVO onderleiding van de Directeur Maatschappelijk Impactvol Ondernemen. De valuedrivers gerelateerd aan deze onderwerpen worden ieder kwartaal belicht in de rapportage van het EC.	
G4-48	Het hoogste orgaan of functie die het duurzaamheidsverslag beoordeelt en goedkeurt en tevens zorgdraagt dat alle materiële aspecten zijn afgedekt.	Ja	Nee	Ja	Er wordt geen apart duurzaamheidsverslag gemaakt. Coördinatie en initiatie van duurzaamheidsonderwerpen in het geïntegreerde verslag is belegd bij de vakgroep MVO onderleiding van de Directeur Maatschappelijk Impactvol Ondernemen. Duurzaamheid is onderdeel van de reguliere bedrijfsvoering en als een van de valuedrivers in het jaarplan opgenomen. Via reguliere rapportages wordt het EC op de hoogte gehouden.	
G4-49	Het proces voor communicatie over kritische zorgen aan het hoogste bestuursorgaan.	Ja	Nee	Ja	Is onderdeel van de organisatiestructuur en cultuur (via kortcyclisch sturen komen kritische zorgen op het bord bij de EC), en gedragscode (bijv klokkenluidersregeling).	
G4-50	De aard en het totale aantal kritische zorgen die zijn gecommuniceerd aan het hoogste bestuursorgaan en de procedures die gevolgd zijn om deze aan te pakken en op te lossen.	Ja	Nee	Ja	Wekelijks komt het EC bijeen. Het EC bestaat uit de twee leden van de raad van bestuur (Chief Executive Officer en Chief Financial Risk Officer) en de verantwoordelijken van de overige businessunits. Mochten er kritische zorgen zijn dan worden deze wekelijks besproken.	
G4-51	a. Beloningsbeleid voor het hoogste bestuurslichaam en hogere leidinggevenden. b. Geef aan hoe de prestatiecriteria in het beloningsbeleid zijn gekoppeld aan de doelstellingen voor het hoogste bestuurslichaam en hogere leidinggevenden op economisch, maatschappelijk en milieugebied.	Ja	Ja		Zie jaarverslag, 'rapport remuneratie raad van bestuur', pagina 107.	
G4-52	Procedure voor het vaststellen van het beloningsbeleid. Geef aan of beloningsadviseurs zijn geraadpleegd bij het vaststellen van dit beleid en of zij onafhankelijk zijn van het management. Geef aan in hoeverre de beloningsadviseurs anderszins verbonden zijn met de organisatie.	Ja	Ja		Zie jaarverslag 'Beloningsbeleid', zie pagina 31 en 32.	
G4-53	Geef aan op welke wijze de visie van belanghebbenden wordt meegenomen bij het beloningsbeleid. Wordt er (indien van toepassing) rekening gehouden met de uitslag van stemmingen over beloningsbeleid en -voorstellen?	Ja		Ja	Het beloningsbeleid wordt in samenspraak met de business vormgegeven door HR. De ondernemingsraad heeft instemmingsrecht, voorzover het beloningsbeleid niet in de cao is vastgelegd. Over wijzigingen in de cao worden afspraken gemaakt met de vakbonden. Cao's worden vastgesteld na raadpleging door en instemming van de vakbondsleden.	
G4-54	De verhouding van het jaarsalaris van de best betaalde persoon van de organisatie in elk land van significante bedrijfsactiviteiten tot de mediaan van het jaarsalaris van alle werknemers.	Ja		Ja	5,9:1	
G4-55	De verhouding van de procentuele toename van de jaarlijkse totale vergoeding voor de best betaalde persoon van de organisatie in elk land van significante bedrijfsactiviteiten tot de mediaan van deze toename voor alle werknemers.	Ja		Ja	Het salaris van de best betaalde persoon is met 1,7% gestegen. De gemiddelde stijging van salarissen van het gehele personeelsbestand bedraagt 2,0%.	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
Ethiek and Integriteit						
G4-56	Beschrijving van de door de organisatie gehanteerde waarden, principes, standaarden en gedragsnormen, zoals een gedragscode.	Ja		Ja	<p>PGGM hanteert een gedragscode. Uitgangspunt is dat iedere medewerker weet wat er in deze gedragscode staat en zich hier aan houdt. De vier kernwaarden zijn:</p> <p>D.O.E.</p> <p>Baanbrekend met Respect voor mens en omgeving.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Daadkrachtig ■ Open en Eerlijk ■ Baanbrekend ■ Respect voor mens en omgeving <p>Deze vier waarden zijn zichtbaar en voelbaar in alles wat we doen. PGGM ziet het als haar maatschappelijke plicht om zorgvuldig, integer en transparant te handelen. Helderheid over hoe wij met elkaar omgaan, helpt daarbij.</p> <p>Standaarden voor Verantwoord Beleggen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Overtuigingen en Uitgangspunten ten aanzien van Verantwoord Beleggen (pdf) ■ Uitvoeringskader Verantwoord Beleggen (pdf) ■ De CO₂-voetafdruk van de aandelenportefeuille (pdf) ■ PGGM uitvoeringsrichtlijn beloningen portefeuilleondernemingen (pdf) ■ PGGM uitvoeringsrichtlijn compensatie financiële dienstverleners (pdf) ■ Responsible Investment in Real Estate (RIRE) (pdf) ■ Responsible Investment in Private Equity (pdf) ■ Responsible Investment in Infrastructure (pdf) ■ Responsible Investment in Emerging Market Credits (pdf) ■ Responsible Investment in Investment Grade Credits (pdf) ■ Global Voting Guidelines (pdf) ■ Statement compliance Dutch Corporate Governance Code (zie www.pggm.nl) 	
G4-57	a. De interne en externe mechanismen voor hulpvragen m.b.t. ethisch en rechtmatig gedrag, inclusief formeel georganiseerde zaken zoals hulp- en advieslijnen.	Ja		Ja	PGGM heeft een gedragscode opgesteld, waarin dit staat beschreven. Dit is openbaar gemaakt op PGGM.nl	
G4-58	a. De interne en externe mechanismen voor het melden van ethisch onverantwoord of onrechtmatig gedrag, inclusief formeel georganiseerde zaken zoals escalatie naar het middenkadermanagement, een klokkenluidersregeling of hulplijn.	Ja		Ja	In de gedragscode wordt ook verwezen naar (onder meer) de klokkenluidersregeling.	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
Managementaanpak en Indicatoren						
G4-DMA	a. Vermeld waarom het onderwerp materieel is en de impact van het onderwerp. b. Vermeld hoe de organisatie omgaat met het materiële onderwerp en de impact ervan. c. Evaluatie van de managementaanpak.	Ja		Ja	Jaarlijks wordt na het vaststellen van de materialiteitsmatrix de materiële aspecten (voor zover niet al gedaan) zo veel mogelijk toebedeeld aan eigenaren binnen de PGGM organisatie. Beleid op deze aspecten wordt, waar gewenst, afgestemd met het Executive Committee op aangeven door de thema eigenaren en met eventuele hulp van de MVO vakgroep. Vervolgens worden de te verwachte prestaties vastgelegd in de jaarplannen. Het jaarverslag geeft vervolgens het totaal beeld aan resultaten op de materiële aspecten weer.	
Categorie Economie						
Economische Prestaties						
G4-EC1	Directe economische toegevoegde waarden die zijn gegeneerd en gedistribueerd, waaronder inkomsten, operationele kosten, personeelsvergoedingen, donaties, ingehouden winst en betalingen aan kapitaalverstrekkers en overheden.	Ja	Ja		Zie jaarverslag: 'Kerncijfers', zie pagina 9 'Een waardevolle toekomst', het waardecreatiemodel en de toelichting, pagina 12 en 13 'Een sterke en toekomstbestendige reputatie', pagina 33 en 34 'Groen en betrokken', pagina 35, 36 en 37 'Jaarrekening', vanaf pagina 53.	
G4-EC2	Financiële implicaties en andere risico's en mogelijkheden voor de activiteiten van de organisatie als gevolg van klimaatverandering.	Nee			Nvt	Wordt op dit moment nog niet systematisch aangepakt.
G4-EC3	Dekking van de verplichtingen in verband met het vastgestelde uitkeringenplan van de organisatie.	Nee			Nvt	PGGM heeft geen verplichtingen waarvoor specifieke dekking aangehouden moet worden.
G4-EC4	Significante financiële steun van de overheid.	Nee			Nvt	Er is geen sprake van financiële steun van de overheid.
Aanwezigheid op de markt						
G4-EC5	Spreiding in de verhouding tussen het standaard aanvangssalaris en het lokale minimumloon op belangrijke bedrijfslocaties.	Nee			Nvt	Is geen stuurinformatie voor PGGM, onze salaristabellen zijn niet gekoppeld aan het minimumloon.
G4-EC6	Aandeel van het senior management dat afkomstig is uit de lokale gemeenschap op significante bedrijfslocaties.	Nee			Nvt	PGGM heeft maar één lokatie (in Zeist).
Indirecte economische effecten						
G4-EC7	Investerings in infrastructuur en diensten voorname-lijk voor algemeen nut.	Nee			Nvt	Hier is geen sprake van geweest.
G4-EC8	Beschrijving van significante indirecte economische impacts.	Nee			Nvt	Op dit moment worden onze indirecte impacts niet op een systematische wijze in kaart gebracht.

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
Inkoopbeleid						
G4-EC9	Percentage van uitgaven aan lokaal gevestigde leveranciers.	Ja	Nee	Ja	5,2% vlees en 71,7% van alle groente en fruit lokaal.	
Categorie Milieu						
Materialen						
G4-EN1	Totale hoeveelheid gebruikte materialen naar gewicht of volume.	Nee			PGGM maakt geen producten en derhalve niet van toepassing.	
G4-EN2	Percentage van de gebruikte materialen dat bestaat uit gerecyclede materialen.	Nee			PGGM maakt geen producten en derhalve niet van toepassing.	
Energie						
G4-EN3	Direct energieverbruik in de organisatie.	Ja		Ja	Het elektriciteitsverbruik 2017 bedraagt 3.842.546kWh.	
G4-EN4	Indirect energieverbruik buiten de organisatie.	Nee			Nvt	PGGM is geen productiebedrijf.
G4-EN5	Energiebesparing door efficiency verbeteringen.	Nee			Nvt	PGGM is geen productiebedrijf.
G4-EN6	Initiatieven ten behoeve van energie-efficiënte of op duurzame energie gebaseerde producten en diensten, evenals verlagingen van de energie-eisen als resultaat van deze initiatieven.	Nee			Nvt	PGGM maakt geen producten en derhalve niet van toepassing.
G4-EN7	Reductie van de energiebehoefte ten aanzien van verkochte producten en diensten.	Nee			Nvt	PGGM is geen productiebedrijf.

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
Water						
G4-EN8	Totale wateronttrekking per bron.	Ja		Ja	In 2017 is er 8.697 M ³ drinkwater verbruikt. In 2017 is er 467 M ³ grondwater uit de bron gespuid.	In 2017 is 467 m ³ grondwater uit de bron gespuid. <ul style="list-style-type: none"> ■ Voor beregening van het terrein maken wij gebruik van grondwater, de hoeveelheden worden niet gemeten. M.u.v. hetgeen verdampt en wordt opgenomen door de beplanting komt het water ook weer terug in de grond. ■ Voor de sprinkler systemen maken wij gebruik van grondwater. In 2017 hebben wij (gelukkig) geen water hiervoor hoeven onttrekken. Als dit wel het geval zou zijn; het is niet bemeterd. ■ Voor onze WKO maken wij gebruik van grondwater, dit wordt niet onttrokken maar rondgepompt van de ene bron naar de andere bron.
G4-EN9	Waterbronnen waarvoor wateronttrekking significante gevolgen heeft.	Ja		Ja	In 2017 is er 8.697 M ³ drinkwater verbruikt. In 2017 is er 467 M ³ grondwater uit de bron gespuid.	In 2017 is 467 m ³ grondwater uit de bron gespuid. <ul style="list-style-type: none"> ■ Voor beregening van het terrein maken wij gebruik van grondwater, de hoeveelheden worden niet gemeten. M.u.v. hetgeen verdampt en wordt opgenomen door de beplanting komt het water ook weer terug in de grond. ■ Voor de sprinkler systemen maken wij gebruik van grondwater. In 2017 hebben wij (gelukkig) geen water hiervoor hoeven onttrekken. Als dit wel het geval zou zijn; het is niet bemeterd. ■ Voor onze WKO maken wij gebruik van grondwater, dit wordt niet onttrokken maar rondgepompt van de ene bron naar de andere bron.
G4-EN10	Percentage en totaal volume van gerecycled en hergebruikt water.	Ja		Ja	Al het hemelwater wat valt op het terrein en de bebouwing wordt lokaal, d.w.z. op eigen terrein, afgevoerd. Dit water bezinkt en komt zodoende weer in de grond.	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
Biodiversiteit						
G4-EN11	Bedrijfslocaties die eigendom zijn, gehuurd worden, beheerd worden in of grenzen aan beschermd gebied alsmede gebieden met een hoge biodiversiteitswaarde buiten beschermd gebied.	Nee			Nvt	Hier is geen sprake van geweest.
G4-EN12	De significante impact van activiteiten, producten en diensten op de biodiversiteit in beschermd gebied alsmede gebieden met een hoge biodiversiteitswaarde buiten beschermd gebied.	Nee			Nvt	Hier is geen sprake van geweest.
G4-EN13	Beschermd of herstelde habitats.	Nee			Nvt	Hier is geen sprake van geweest.
G4-EN14	Aantal op de rode lijst van de IUCN vermelde soorten en soorten op nationale beschermingslijsten met habitats in gebieden binnen de invloedssfeer van bedrijfsactiviteiten, ingedeeld naar hoogte van het risico van uitsterven.	Nee			Nvt	Hier is geen sprake van geweest.
Uitstoot						
G4-EN15	Totale directe emissies van broeikasgassen naar gewicht.	Ja		Ja	De totale CO ₂ uitstoot bedraagt 5.826 ton. Voor de indeling in scopes volgen wij de definitie van SKAO. Dat betekent dat zakelijk (lease) autogebruik tot scope 1 wordt gerekend en gedeclareerde km's (in auto's van werknemers) in scope 2. Ook de vliegvluchten worden tot scope 2 gerekend. Woon-werkverkeer hoort bij scope 3. De totale uitstoot is als volgt opgebouwd: scope 1: 1.548 ton CO ₂ , scope 2: 1.652 ton CO ₂ , scope 3: 2.626 ton CO ₂ .	
G4-EN16	Totale indirecte emissies van broeikasgassen naar gewicht.	Nee			Nvt	PGGM is geen productiebedrijf.
G4-EN17	Andere relevante indirecte emissie van broeikasgassen naar gewicht.	Nee			Nvt	PGGM is geen productiebedrijf.
G4-EN18	Broeikasgasemissie-intensiteitsratio.	Nee			Nvt	PGGM is geen productiebedrijf.
G4-EN19	Initiatieven om broeikasemissies te reduceren naar gewicht.	Nee			Nvt	PGGM is geen productiebedrijf.
G4-EN20	Emissie van ozonafbrekende stoffen.	Nee			Nvt	PGGM is geen productiebedrijf.
G4-EN21	NO _x , SO _x en andere significante luchtmissies.	Nee			Nvt	PGGM is geen productiebedrijf.

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
G4-EN22	Totale waterafvoer naar kwaliteit en bestemming.	Ja		Ja	In 2017 is er 467 M³ grondwater uit de bron gespuid. Al het hemelwater wat valt op het terrein en de bebouwing wordt lokaal, d.w.z. op eigen terrein, afgevoerd. Dit water bezinkt en komt zodoende weer in de grond.	
G4-EN23	Totaalgewicht afval naar type en verwijderingmethode.	Ja		Ja	In KG: <ul style="list-style-type: none"> ■ Papier & Karton 25.488 (16643+8845) ■ Bedrijfsafval 49.590 (780+322+48488) ■ Glas 91 ■ Kunststof 411 ■ Swill + tuin/snoei 40.400 	
G4-EN24	Totaal aantal en volume van significante lozingen.	Nee			Nvt	PGGM is geen productiebedrijf.
Uitstoot en afval						
G4-EN25	Gewicht van getransporteerd, geïmporteerd, geëxporteerd of verwerkt afval dat als gevaarlijk geldt en het percentage afval dat internationaal is getransporteerd.	Nee			Nvt	Aantallen/KG kleinchemisch afval zijn heel beperkt binnen PGGM. Geen registratie van hoeveelheden.
G4-EN26	Benaming, grootte, beschermingsstatus en biodiversiteitwaarde van wateren en gerelateerde habitats die significante gevolgen ondervinden van de waterafvoer en -afvloeiing van de verslaggevende organisatie.	Nee			Nvt	PGGM is geen productiebedrijf.
Producten en Diensten						
G4-EN27	Initiatieven ter compensatie van de milieugevolgen van producten en diensten en de omvang van deze compensatie.	Ja		Ja	PGGM compenseert haar gehele uitstoot met behulp van Climate Neutral Group met CO ₂ certificaten en via deelname aan het KLM/SkyNRG biofuel programma.	
G4-EN28	Percentage producten dat is verkocht en waarvan de verpakking is ingezameld, naar categorie.	Nee			Nvt	PGGM is geen productiebedrijf.
Compliance						
G4-EN29	Monetaire waarde van significante boetes en totaal aantal niet-monetaire sancties wegens het niet naleven van milieuwet- en -regelgeving.	Ja		Ja	Totale monetaire waarde = € 0,00 (geen boetes).	
Transport						
G4-EN30	Significante milieugevolgen van het transport van producten en andere goederen en materialen die worden gebruikt voor de activiteiten van de organisatie en het vervoer van personeelsleden.	Nee			Nvt	PGGM is geen productiebedrijf. Emissies van personeelsvervoer zijn opgenomen in G4-EN15.
Algemeen						
G4-EN31	Totale uitgaven aan en investeringen in milieubescherming naar type.	Nee			Nvt	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
Milieu assessment leveranciers						
G4-EN32	Percentage van nieuwe leveranciers dat gescreend is op milieucriteria.	Ja		Ja	PGGM is geen productie bedrijf dus inkoop gaat hier over inkoop voor de bedrijfsvoering. In alle RFP trajecten worden duurzaamheidscriteria meege-nomen en -gewogen. Niet alle leveranciers doorlopen echter een RFP traject. Wel wordt aan alle leveranciers gevraagd onze MVI verklaring te accepteren als onderdeel van de inkoopvoorwaarde. Eventueel vragen we naar een eigen verklaring. Van de beïnvloedbare inkopen is 91% van de leveranciers akkoord met de MVI verklaring.	
G4-EN33	Significante bestaande en potentiële negatieve impact op milieu in de supply chain, alsmede de getroffen maatregelen.	Ja		Ja	PGGM is geen productie bedrijf dus inkoop gaat hier over inkoop voor de bedrijfsvoering. Op dit moment is er geen proces om bij nieuwe leveranciers een impact assessment uit te voeren op milieucriteria.	
Milieu klachten procedures						
G4-EN34	Aantal milieuklachten ingediend, aangepakt en opgelost door middel van formele klachtenprocedures.	Ja		Ja	Er waren geen klachten m.b.t. de directe footprint van PGGM.	
Sociale prestatie indicatoren						
Arbeidsomstandigheden						
Werkgelegenheid						
G4-LA1	Totaal aantal (nieuwe) werknemers en snelheid van personeelsverloop per leeftijdsgroep, geslacht en regio.	Ja		Ja	Medewerkers en opleidingskosten: pagina 29 betreft aantal nieuwe medewerk-ers. Verdere specificatie is niet aan de orde binnen PGGM.	
G4-LA2	Uitkeringen aan voltijdmedewerkers die niet beschik-baar zijn voor tijdelijke- en deeltijdmedewerkers, per grootschalige activiteit.	Nee			Nvt	Is niet aan de orde binnen PGGM.
G4-LA3	Herintreding en retentieratio na ouderschapsverlof, naar geslacht.	Nee			Nvt	Wordt niet specifiek bijgehouden.
Arbeid/management relaties						
G4-LA4	Minimale opzegtermijn(en) in verband met operationele veranderingen, inclusief of dit wordt gespecificeerd in collectieve overeenkomsten.	Ja		Ja	De algemene opzegtermijn is zowel voor de werkgever als de werknemer twee maanden.	
Gezondheid en veiligheid op het werk						
G4-LA5	Percentage van het totale personeelsbestand dat is vertegenwoordigd in formele gezamenlijke arbo-com-missies van werkgevers en werknemers die bijdragen aan de controle op en advies over arbo-programma's.	Ja		Ja	Betreft enkele medewerkers. Ondernemingsraad en de OR-commissie Mens & Omgeving en preventiemedewerkers.	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
G4-LA6	Ziekteverzuim en eventuele ongevallen.	Ja		Ja	Het gemiddelde ziekteverzuim van PGGM is in 2017 met afgerond 3,0% gelijk gebleven aan het gemiddelde ziekteverzuim van 2016. PGGM heeft daarmee sinds jaren een stabiel en laag verzuim. Er vonden wel kleine verschuivingen plaats in het 1e en 2e verzuimjaar. Het verzuim in het 2e jaar daalde namelijk met 0,2% van afgerond 0,5% naar 0,3% en het verzuim in het 1e jaar steeg met 0,2% van 2,5% naar 2,7%. Deze lichte stijging is het gevolg van een stijging van het lange verzuim van 1,5% naar 1,8%. Het korte verzuim daalde met 0,2% en het middellange verzuim stabiliseerde zich op 0,4%. Er zijn geen bedrijfsongevallen geweest.	
G4-LA7	Werknemers met een hoog risico op ziekten die verband houden met hun beroep.	Nee			Nvt	
G4-LA8	Afspraken over arbo-onderwerpen vastgelegd in formele overeenkomsten met vakbonden.	Ja		Ja	Deze afspraken zijn vastgelegd in de cao. Daarnaast zijn er afspraken met de OR gemaakt over periodieke risicoinventarisaties en -evaluaties rondom arbo, veiligheid en welzijn.	
Opleiding en onderwijs						
G4-LA9	Gemiddeld aantal uren dat een medewerker per jaar besteedt aan opleidingen, onderverdeeld naar werknemerscategorie.	Nee			Nvt	Geen stuurinformatie voor PGGM.
G4-LA10	Programma's voor competentie management en levenslang leren die de blijvende inzetbaarheid van werknemers garanderen en hen helpen bij het afronden van hun loopbaan.	Ja		Ja	Binnen PGGM is de PGGM Academy opgericht die gericht is op het adviseren en ondersteunen van medewerkers en management bij het volgen van trainingen en opleidingen, zowel op het gebied van kennis en kunde als competenties. Dit met het oog op het verbeteren van de duurzame inzetbaarheid. Zie verder jaarverslag, pagina 28.	
G4-LA11	Percentage medewerkers dat regelmatig wordt ingelicht omtrent prestatie- en loopbaanontwikkeling.	Ja		Ja	100% Dit is een onderdeel van de performancecyclus, planningsgesprek en geldt in principe voor alle medewerkers.	
Diversiteit en gelijke kansen						
G4-LA12	Samenstelling bestuurslichamen en onderverdeling van medewerkers per categorie naar geslacht, leeftijdsgroep, het behoren tot bepaalde maatschappelijke minderheid.	Ja		Ja	Het diversiteitsprogramma van PGGM richt zich met name op het verhogen van het aantal vrouwelijke managers in de organisatie. Hiertoe is een specifiek programma opgericht (Mix en Match) waarin talentvolle vrouwelijke personeelsleden worden begeleidt door bestaande managementleden (mentoren). Zie verder jaarverslag, pagina 30.	
Gelijke beloning voor mannen en vrouwen						
G4-LA13	Verhouding tussen basissalarissen van mannen en vrouwen naar werknemercategorie en bedrijfslocatie.	Nee			Nvt	Geen stuurinformatie voor PGGM.
Assessment van leveranciers op arbeidsomstandigheden						
G4-LA14	Percentage van nieuwe leveranciers die gescreend zijn op 'arbeidsomstandigheden' criteria.	Ja		Ja	Aan alle leveranciers wordt gevraagd onze MVI verklaring te accepteren als onderdeel van de inkoopvoorwaarde. Eventueel vragen we naar een eigen verklaring. Van de beïnvloedbare inkopen is 97% van de leveranciers akkoord met de MVI verklaring. In de MVI verklaring wordt ingegaan op arbeidsomstandigheden.	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
G4-LA15	Significante bestaande en potentiële negatieve impact op arbeidsomstandigheden in de supply chain, alsmede de getroffen maatregelen.	Nee			Nvt	PGGM maakt geen producten en derhalve niet van toepassing.
Arbidsomstandigheden en klachtenprocedures						
G4-LA16	Aantal klachten over arbeidsomstandigheden ingediend, aangepakt en opgelost door middel van formele klachtenprocedures.	Ja		Ja	Bij de preventiemedewerkers zijn in het jaar 2017 geen klachten over arbeidsomstandigheden ingediend, aangepakt en opgelost door middel van formele klachtenprocedures. In totaal zijn er in het jaar 2017 twee meldingen (op eigen initiatief) door de preventiemedewerkers geregistreerd.	
Mensenrechten						
Investment						
G4-HR1	Percentage van en totaal aantal aanmerkelijke investeringsovereenkomsten waarin clausules over mensenrechten zijn opgenomen of waarvan de naleving van de mensenrechten is getoetst.	Ja		Ja	100% (wordt altijd meegenomen in beleggingsprocessen).	
G4-HR2	Totaal aantal uren personeelstraining over beleid en procedures betreffende aspecten van mensenrechten die relevant zijn voor de activiteiten, met inbegrip van het percentage van het personeel dat de trainingen gevolgd heeft.	Nee			Nvt	Wordt op dit moment niet systematisch bijgehouden.
Voorkomen van discriminatie						
G4-HR3	Totaal aantal gevallen van discriminatie en de getroffen maatregelen.	Ja		Ja	Er zijn geen gemelde gevallen van discriminatie geweest.	
Vrijheid van vereniging en onderhandeling						
G4-HR4	Activiteiten en leveranciers waarvan is vastgesteld dat daarbij een aanzienlijk risico zou kunnen gelden voor het recht op de uitoefening van de vrijheid van vereniging en collectieve arbeidsonderhandelingen, alsmede de maatregelen die zijn getroffen ter ondersteuning van deze rechten.	Nee			Onderdeel van het PGGM verantwoord beleggen uitvoeringskader op engagement uitsluitingen: we voeren de dialoog met ondernemingen en marktpartijen over naleving en verbetering van mensenrechten. We sluiten ondernemingen en staatsobligaties van landen uit die de mensenrechten ernstig schenden en niet bereid of in staat zijn dit te veranderen.	
Kinderarbeid						
G4-HR5	Activiteiten en leveranciers waarvan is vastgesteld dat er een aanzienlijk risico is van gevallen van kinderarbeid, alsmede de maatregelen die zijn getroffen gericht op de uitbanning van kinderarbeid.	Ja		Ja	PGGM is geen productie bedrijf dus inkoop gaat hier over inkoop voor de bedrijfsvoering. In alle RFP trajecten worden duurzaamheidscriteria meege-nomen en -gewogen. Niet alle leveranciers doorlopen echter een RFP traject. Wel wordt aan alle leveranciers gevraagd onze MVI verklaring te accepteren als onderdeel van de inkoopvoorwaarde, die ook ingaat op kinderarbeid. Eventueel vragen we naar een eigen verklaring. Beleid m.b.t. mensenrechten in onze (1) beleggingen, (2) inkoop en (3) bedrijfsvoering is vastgelegd en gepubliceerd op PGGM.nl.	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
Gedwongen arbeid						
G4-HR6	Activiteiten en leveranciers waarvan is vastgesteld dat er een aanzienlijk risico is van gevallen van gedwongen of verplichte arbeid, alsmede de maatregelen die zijn getroffen gericht op de uitbanning van gedwongen of verplichte arbeid.	Ja		Ja	PGGM is geen productie bedrijf dus inkoop gaat hier over inkoop voor de bedrijfsvoering. In alle RFP trajecten worden duurzaamheidscriteria meege-nomen en -gewogen. Niet alle leveranciers doorlopen echter een RFP traject. Wel wordt aan alle leveranciers gevraagd onze MVI verklaring te accepteren als onderdeel van de inkoopvoorwaarde, die ook ingaat op kinderarbeid. Eventueel vragen we naar een eigen verklaring. Beleid m.b.t. mensenrechten in onze (1) beleggingen, (2) inkoop en (3) bedrijfsvoering is vastgelegd en gepubliceerd op PGGM.nl.	
Beveiligingsactiviteiten						
G4-HR7	Percentage van het beveiligingspersoneel dat training heeft gevolgd in het beleid of de procedures van de organisatie betreffende aspecten van de mensenrechten die relevant zijn voor de activiteiten.	Nee			Nvt	Niet relevant.
Rechten van de inheemse bevolking						
G4-HR8	Totaal aantal gevallen van overtreding van de rechten van de inheemse bevolking, alsmede de getroffen maatregelen.	Nee			Nvt	
Assessment						
G4-HR9	Totaal aantal en percentage van de activiteiten welke onderworpen zijn aan mensenrechten reviews of impact assessments.	Nee			Nvt	
Assessment van mensenrechten impact/omstandigheden bij leveranciers						
G4-HR10	Percentage van nieuwe leveranciers dat gescreend is op 'mensenrechten' criteria.	Ja		Ja	Aan alle leveranciers wordt gevraagd onze MVI verklaring te accepteren als onderdeel van de inkoopvoorwaarde. Eventueel vragen we naar een eigen verklaring. Van de beïnvloedbare inkopen is 97 % van de leveranciers akkoord met de MVI verklaring. In de MVI verklaring wordt verwezen naar de fundamentele rechten van de mens en de arbeidsrechten, zoals die zijn vastgelegd in de Richtlijnen en Conventies van de International Labour Organisation (ILO) en de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens van de Verenigde Naties.	
G4-HR11	Significante bestaande en potentiële negatieve impact op mensenrechten in de supply chain, alsmede de getroffen maatregelen.	Ja		Ja	In de gedragscode MVI is dit opgenomen.	
Klachtenprocedure t.b.v. mensenrechten						
G4-HR12	Aantal klachten over mensenrechten ingediend, aangepakt en opgelost door middel van formele klachtenprocedures.	Ja		Ja	Onderdeel van het PGGM verantwoord beleggen uitvoeringskader op uitsluitingen.	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
Samenleving						
Lokale gemeenschap						
G4-S01	Effecten van de activiteiten op de lokale gemeenschap.	Ja		Ja	Wij zijn al sinds de oprichting in 2004 partner van de Samen voor Zeist. Samen voor Zeist zet zich als kenniscentrum voor Maatschappelijk Betrokken Ondernemen in voor de gemeente Zeist. De nadruk ligt hierbij op het faciliteren van bedrijven die een actieve bijdrage willen leveren aan de lokale samenleving. Wij hebben als organisatie matches gesloten (dmv het leveren van kennis, materiaal, creativiteit, faciliteiten etc aan lokale stichtingen, organisaties, verenigingen etc) die een maatschappelijke waarde vertegenwoordigen van ruim 7.000 euro.	
G4-S02	Activiteiten met een significante bestaande en potentiële negatieve impact op de lokale gemeenschap.	Nee			Nvt	
Anti-Corruptie						
G4-S03	Percentage van en totaal aantal bedrijfseenheden geanalyseerd op corruptiegerelateerde risico's.	Ja		Ja	100%; dit is geregeld in het beleggingsbeleid, de gedragscode, compliance handboek voor de vermogensbeheerketen (VB en IB) en de klokkenluidersregeling. Tevens is er een Systematische Integriteit Risico Analyse (SIRA) uitgevoerd voor PGGM.	
G4-S04	Communicatie en training inzake anticorruptiebeleid en -procedures.	Ja		Ja	Dit is geregeld in het beleggingsbeleid, de gedragscode, compliance handboek voor de vermogensbeheerketen (VB en IB) en de klokkenluidersregeling.	
G4-S05	Bevestigde gevallen van corruptie, alsmede de getroffen maatregelen.	Ja		Ja	Er zijn geen bevestigde gevallen van corruptie. De maatregelen staan beschreven in het beleggingsbeleid, de gedragscode, compliance handboek voor de vermogensbeheerketen (VB en IB) en de klokkenluidersregeling.	
Politieke activiteiten						
G4-S06	Totale waarde van politieke bijdragen naar lidstaat en ontvanger / begunstigde.	Nee			Nvt	PGGM verstrekt geen politieke bijdrage.
Anti-concurrentie gedrag						
G4-S07	Totaal aantal rechtszaken vanwege concurrentie-belemmerend gedrag, anti-kartel-, en monopolistische praktijken, alsmede de resultaten van deze rechtszaken.	Ja		Ja	Er is geen sprake geweest van rechtszaken m.b.t. concurrentiebelemmerend gedrag, anti-kartel-, en monopolistische praktijken.	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
Compliance						
G4-S08	Monetaire waarde van significante boetes en totaal aantal niet-monetaire sancties wegens het niet naleven van wet- en -regelgeving.	Ja		Ja	Er is geen sprake geweest van significante boetes en monetaire sancties.	
Assessment van leveranciers mbt impact op de samenleving						
G4-S09	Percentage van nieuwe leveranciers dat gescreend is op 'impact op de samenleving' criteria.	Ja		Ja	PGGM is geen productie bedrijf, dus inkoop gaat hier over inkoop voor de bedrijfsvoering. In alle RFP trajecten worden duurzaamheidscriteria meegenomen en -gewogen. Niet alle leveranciers doorlopen echter een RFP traject. Wel wordt aan alle leveranciers gevraagd onze MVI verklaring te accepteren als onderdeel van de inkoopvoorwaarde. Eventueel vragen we naar een eigen verklaring. Van de beïnvloedbare inkopen is 97% van de leveranciers akkoord met de MVI verklaring.	
G4-S10	Significante bestaande en potentiële negatieve impact voor de samenleving in de supply chain, alsmede de getroffen maatregelen.	Ja		Ja	In de gedragscode MVI is dit opgenomen.	
Klachtenprocedure t.b.v. impact op de samenleving						
G4-S11	Aantal klachten over impact op de samenleving ingediend, aangepakt en opgelost door middel van formele klachtenprocedures.	Ja		Ja	Geen klachten.	
Product Verantwoordelijkheid						
Veiligheid en gezondheid van consumenten						
G4-PR1	Percentage van significante product-en service categorieën waarvoor de impact voor gezondheid en veiligheid wordt beoordeeld in het kader van verbetering.	Nee			Nvt	Gezien de aard van werkzaamheden van PGGM is dit niet van toepassing.
G4-PR2	Totaal aantal gevallen van niet-naleving van regelgeving en vrijwillige codes betreffende gevolgen voor gezondheid en veiligheid van producten en diensten gedurende de levensduur, naar type resultaat.	Nee			Nvt	Gezien de aard van werkzaamheden van PGGM is dit niet van toepassing.
Labeling van producten en diensten						
G4-PR3	Type informatie over producten en diensten dat verplicht wordt gesteld door procedures en het percentage van belangrijke producten en diensten die onderhevig zijn aan dergelijke informatie-eisen.	Nee			Nvt	Gezien de aard van werkzaamheden van PGGM is dit niet van toepassing.

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
G4-PR4	Totaal aantal gevallen van niet-naleving van regelgeving en vrijwillige codes betreffende informatie over en etikettering van producten en diensten, naar type resultaat.	Nee			Nvt	Gezien de aard van werkzaamheden van PGGM is dit niet van toepassing.
G4-PR5	Resultaten van klanttevredenheid onderzoeken.	Ja		Ja	Er vinden regulier verschillende klanttevredenheidsonderzoeken plaats onder de klanten, leden, deelnemers en werkgevers naar dienstverlening en producten. Zie ook jaarverslag 'De klant als ambassadeur', zie pagina 15.	
Marketing Communicatie						
G4-PR6	Verkoop van verboden of betwiste producten.	Nee			Nvt	Gezien de aard van werkzaamheden van PGGM is dit niet van toepassing.
G4-PR7	Totaal aantal gevallen van niet-naleving van regelgeving en vrijwillige codes betreffende marketing-communicatie, waaronder reclame, promotie en sponsoring, naar type resultaat.	Nee			Nvt	Gezien de aard van werkzaamheden van PGGM is dit niet van toepassing.
Privacy van de klant						
G4-PR8	Totaal aantal gegronde klachten over inbreuken op de privacy van klanten en het kwijtraken van klantgegevens.	Ja		Ja	Er zijn geen klachten van de institutionele klanten over een inbreuk op de privacy of het kwijtraken van klantgegevens.	
Compliance						
G4-PR9	Monetaire waarde van significante boetes wegens het niet naleven van wet- en -regelgeving betreffende de levering en het gebruik van producten en diensten.	Ja		Ja	Monetaire waarde = 0 (geen boetes).	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
Product portfolio						
FS1	Beleid met specifieke sociale- en milieuaspecten toegepast binnen de verschillende bedrijfsonderdelen.	Nee		Ja	<p>Om gericht invulling te kunnen geven aan de bijdrage die we als vermogens-beheerder en als beheerder van beleggingsinstellingen (de PGGM-fondsen) willen leveren aan een duurzame wereld, hebben we in samenspraak met onze klanten zeven maatschappelijke aandachtsgebieden gekozen, waarop we de focus leggen in de verantwoord beleggen-activiteiten. De aandachtsgebieden zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Klimaatverandering, vervuiling en uitstoot ■ Waterschaarste ■ Voedselzekerheid ■ Gezondheidszorg ■ Waarborgen van mensenrechten ■ Goed ondernemingsbestuur ■ Stabiel financieel stelsel <p>Het totale vermogen dat wij onder beheer en advies hebben voor onze klanten bedroeg eind 2017 ruim €218 miljard. Hiervan viel 209 miljard (96% van de totale portefeuille) binnen de PGGM-fondsen en 'segregated' klantmandaten, die onder het PGGM Uitvoeringskader Verantwoord Beleggen vallen: https://www.pggm.nl/wat-doen-we/Documents/pggm-uitvoeringskader-verantwoord-beleggen_mei-2014_pggm.pdf</p> <p>We beleggen doelgericht in ondernemingen en projecten die oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken leveren. In opdracht van één van onze klanten doen we Beleggingen in Oplossingen (BiO) voor klimaatverandering, waterschaarste, gezondheidszorg en voedselzekerheid. We hebben de doelstelling gekregen om in 2020 te komen tot €20 miljard aan BiO. Van deze beleggingen meten we niet alleen het financiële rendement, maar ook de maatschappelijke impact.</p>	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
FS2	Procedures voor het onderzoeken en beoordelen van milieu- en sociale risico's in de business lines.	Nee		Ja	<p>Om te beoordelen of ESG-factoren voor een specifieke belegging materieel zijn, richt PGGM processen in die bij beleggingen doorlopen worden. ESG-factoren worden daardoor geen ad-hoc- onderdeel meer, maar een geïntegreerd onderdeel van het beleggingsproces. De aanpak verschilt per beleggingscategorie. Dit verschil wordt veroorzaakt door de mate van invloed die PGGM op het beleggingsproces heeft, bijvoorbeeld of het extern of intern wordt beheerd. Daarnaast maakt het verschil of het om passieve of actieve beleggingsstrategieën gaat.</p> <p>Ook speelt het effect dat ESG-factoren op de beleggingscategorie hebben, zoals risicovermindering versus rendementsverbetering, een rol. PGGM doorloopt daarom per beleggingscategorie een aantal stappen om een passende integratie binnen het beleggingsproces te borgen bijvoorbeeld:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Opstellen van een ESG-raamwerk: periodiek evalueert PGGM per beleggingscategorie het ESG-raamwerk. Dit raamwerk geeft weer welke ESG-factoren in welke mate invloed hebben op de financiële prestaties van onderliggende beleggingen. 2) Integratie binnen de beleggingsbeslissing: PGGM bepaalt vervolgens hoe (financiële) ESG-factoren een rol gaan/blijven spelen binnen het totale selectieproces van beleggingen. Dit kan bijvoorbeeld door ESG-factoren in due diligence te adresseren, door ESG-factoren in waarderingsmodellen op te nemen en/of door het ontwikkelen van beleid of tools om externe vermogensbeheerders te beoordelen. 	
FS3	Proces(sen) voor het monitoren van de implementatie van en voldoen aan milieu- en sociale eisen, opgenomen in overeenkomsten of transacties.	Nee		Ja	<p>PGGM bespreekt ESG-factoren regelmatig externe managers. Het team External Management is verantwoordelijk voor de selectie, monitoring en het beheer van externe klantmandaten in publieke markten en sinds eind 2017 ook intern beheerde mandaten in publieke markten.</p> <p>Bij het selecteren, monitoren en beheren van externe managers nemen we aspecten op het gebied van verantwoord beleggen mee. We streven ernaar externe managers te selecteren die onze ESG-visie en die van onze klanten delen en die in hun investeringsprocessen de nodige aandacht schenken aan materiële ESG-risico's en -kansen. Ook tijdens de periodieke reviewgesprekken met de externe managers zijn de factoren een vast onderdeel van de agenda. Hoe External Management hier precies invulling aan geeft, is in 2016 vastgelegd in publieke richtlijnen. In 2017 hebben we een protocol voor ESG-scoring opgesteld om te kunnen beoordelen hoeverre onze huidige managers hieraan voldoen. Onze externe managers hebben een vragenlijst ontvangen betreffende ESG-integratie. Vervolgens is op basis van de antwoorden aan alle managers een score toegekend. Hierbij wordt gekeken naar het verantwoord beleggen beleid, governance, de mate van ESG-integratie in beleggingen, voting/engagement, rapportages en naar aansluiting bij de PRI/andere initiatieven. Alle managers worden op uniforme wijze gescoord op hun ESG-profiel volgens dit protocol.</p>	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
FS4	Proces om de competenties van het personeel gericht op de implementatie van het sociaal en milieubeleid en procedures toegepast binnen de verschillende bedrijfsonderdelen te verbeteren.	Nee		Ja	<p>PGGM beoordeelt mogelijke beleggingen op risicorendementsverwachting. Daar waar geïdentificeerde risico's de toekomstige rendementsverwachting negatief beïnvloeden kan PGGM besluiten niet te beleggen of een hoger verwacht rendement te eisen. Bij deze risicoanalyse worden ook ESG-factoren meegenomen.</p> <p>Door deze risico's en kansen te integreren in het investeringsproces komen we tot een beter risicogewogen rendement. In een tweejarig project, gestart in 2015, is eigenaarschap voor verantwoord beleggen volledig neergelegd bij de beleggings- en adviesteams van PGGM. We willen dat verantwoord beleggen uiteindelijk voor alle teams vanzelfsprekend en volledig geïnternaliseerd is in hun dagelijkse werkzaamheden. Eind 2015 is voor ieder beleggings- of adviesteam de maturiteit op gebied van verantwoord beleggen vastgesteld aan de hand van de Responsible Investment Maturity Matrix. Deze matrix bouwt voort op eerdere manieren om de maturiteit van teams te monitoren en neemt ook nieuwe aspecten mee, zoals houding en gedrag.</p> <p>We onderscheiden 5 maturiteitsfasen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Initiële fase - beperkt bewustzijn of bereidheid, geen of zeer beperkte eerste stappen. ■ Experimentele fase – het team is lerend, bereidwillig mogelijkheden te onderzoeken, nog grotendeels ad hoc en afhankelijk van de inzet van individuen. ■ Standaardisatiefase - verantwoord beleggen wordt standaard meegenomen, maar er is nog een grote afhankelijkheid van de input vanuit individuen. ■ Internalisatiefase – er is eigenaarschap, kennis en competenties zijn breed aanwezig binnen het team, het team is gericht op voortdurend verbeteren van de aanpak. ■ Innovatiefase – het team is gericht op de ontwikkeling van thought leadership en innovatie om de volgende stap te kunnen maken, spreekt anderen aan. <p>Echt integreren van ESG is niet eenvoudig. Het vraagt een verandering van mindset van beleggers en vereist de nodige vaardigheden. PGGM heeft hierin gedurende 2017 verdere stappen gezet. Met de beleggingsteams zijn kennissessies georganiseerd zodat zij zelfstandig ESG-analyses kunnen uitvoeren in hun beleggingsactiviteiten. Daarnaast hebben de beleggingsteams verantwoord beleggen richtlijnen uitgewerkt die zij gebruiken in hun dagelijkse werkzaamheden.</p> <p>We vragen onze externe managers om meer transparantie, o.a. via GRESB Real Estate en GRESB Infrastructuur. Tot slot is de ESG-screening van onze externe managers op de implementatie van ESG verbeterd.</p>	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
FS5	Interacties met cliënten/investeerdere/business partners over sociale- en milieurisico's en kansen.	Nee		Ja	<p>Voorbeelden van interactie met cliënten: In samenspraak met onze klanten hebben wij 7 aandachtsgebieden gekozen voor verantwoord beleggen; Uitsluiting van bedrijven gaat in overleg met klanten; Richtlijnen, overtuigingen en uitgangspunten voor verantwoord beleggen worden met klanten opgesteld; Elk kwartaal rapporteert PGGM over relevante ontwikkelingen aan haar klanten; Participantenvergaderingen; ledere klant heeft een eigen beleid met specifieke accenten op het gebied van verantwoord beleggen. Binnen de PGGM-fondsen, waarin meerdere klanten participeren, zoeken we naar gezamenlijkheid met onze klanten in de uitvoeringsrichtlijnen voor verantwoord beleggen. Dit doen we onder meer in de Participantenvergaderingen, waarin de verschillende participanten in een PGGM-fonds de mogelijkheid hebben om met de PGGM-fondsbeheerder en overige participanten over beleggingsfonds-specifieke onderwerpen te besluiten.</p> <p>Daarnaast dragen we bij aan allerlei initiatieven om verantwoord beleggen verder te ontwikkelen.</p> <p>We zijn ondermeer lid van de Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD), gericht op het verbeteren van inzicht in klimaat-gerelateerde risico's en kansen bij financiële- en niet-financiële instellingen. Als lid van de TCFD vinden wij het belangrijk dat financiële markten efficiënter worden en risico's als gevolg van klimaatverandering – en maatregelen om klimaatverandering tegen te gaan – beter inprezen in de waardering van ondernemingen. Samen met APG hebben wij een standaard voorgesteld om hierover eenduidig te communiceren, onder de noemer van Sustainable Development Investing (SDI). Het meten van impact is sterk in ontwikkeling, waarbij wij de samenwerking hebben gezocht met onder andere collega beleggers en met universiteiten in het binnen- en buitenland.</p>	
Productportefolio						
FS6	Onderverdeling (in percentages) van de portfolio van de bedrijfsonderdelen van de organisatie naar regio, grootte (micro/middelgroot/groot) en sector.	Nee			Nvt	Deze onderverdeling wordt niet gebruikt. Wel maken we deze verdeling per beleggingscategorie.
FS7	Waarde in geld van producten en diensten ontwikkeld om een specifiek sociaal maatschappelijk voordeel te bereiken per bedrijfs onderdeel, opgedeeld naar doel.	Nee	Ja		<p>Zie jaarverslag, 'Overzicht Verantwoord Beleggen 2017', zie pagina 22.</p> <p>Waarde beleggingen in oplossingen voor bijvoorbeeld:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ gezondoplossingen: 3,5 miljard ■ voedseloplossingen: 2,8 miljard <p>Deze beleggingen hebben als doel naast financieel rendement ook aantoonbare (meetbare) maatschappelijke impact te bereiken. Zie voor het totaaloverzicht van onze beleggingen in oplossingen de samenvatting in het jaarverslag.</p>	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
FS8	Waarde in geld van producten en diensten ontwikkeld om een specifiek milieuvoordeel te bereiken per bedrijfs onderdeel, opgedeeld naar doel.	Nee	Ja		Zie jaarverslag, 'Overzicht Verantwoord Beleggen 2017', zie pagina 22. Waarde beleggingen in oplossingen voor bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> ■ klimaatoplossingen: 6,4 miljard ■ wateroplossingen: 0,9 miljard Deze beleggingen hebben als doel naast financieel rendement ook aantoonbare (meetbare) maatschappelijke impact te bereiken. Zie voor het totaaloverzicht van onze beleggingen in oplossingen de samenvatting in het jaarverslag.	
Audit						
FS9	Scope en frequentie van audits om de implementatie van milieu en sociaal beleid en risico's te kunnen beoordelen.	Nee		Ja	KPMG Sustainability heeft het jaarverslag verantwoord beleggen geaudit. Daarnaast heeft uitgebreide interne controle op het jaarverslag plaatsgevonden door de afdelingen Corporate Fiscale en Juridische Zaken en Tax-Legal-Regulatory.	
Actief Eigenaarschap						
FS10	Percentage en aantal bedrijven uit portfolio waarmee gesproken is over sociale- en milieukwesties.	nee		Ja	Engagement <ul style="list-style-type: none"> ■ Dialoog gevoerd met 361 ondernemingen en 8 marktpartijen ■ 46 resultaten bij ondernemingen ■ 4 resultaten bij marktpartijen 	
FS11	Percentage van bezittingen positief en negatief gescreend op sociale- en milieukwesties.	Nee		Ja	Het totale vermogen dat wij onder beheer en advies hebben voor onze klanten bedroeg eind 2017 ruim €218 miljard. Hiervan viel 209 miljard (96% van de totale portefeuille) binnen de PGGM-fondsen en 'segregated' klantmandaten, die onder het PGGM Uitvoeringskader Verantwoord Beleggen vallen: https://www.pggm.nl/wat-doen-we/Documents/pggm-uitvoeringskader-verantwoord-beleggen_mei-2014_pggm.pdf .	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
FS12	Stembeleid over milieu- of maatschappelijk gerelateerde onderwerpen t.a.v. aandelen waarover de rapporterende organisatie het recht heeft om te stemmen, dan wel stemadvies te geven.	Nee		Ja	<p>De stemuitvoering van PGGM geschiedt via:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Het bijwonen van aandeelhoudersvergaderingen (met name in Nederland), 2) het verstrekken van stemvolmachten aan andere aandeelhouders die mede namens PGGM het woord voeren (in Nederland en andere landen), 3) het stemmen op afstand (het zogenoemde proxy voting). Vanwege de Nederlandse oorsprong van PGGM en haar klanten gaat hierbij speciale aandacht uit naar het bezoeken van de aandeel- en certificaathoudersvergaderingen van Nederlandse ondernemingen. <p>Uitvoeringsrichtlijn Stemmen uit het Uitvoeringskader Verantwoord Beleggen: https://www.pggm.nl/wat-doen-we/Documents/pggm-uitvoeringskader-verantwoord-beleggen_mei-2014_pggm.pdf</p> <p>Global Voting Guidelines: https://www.pggm.nl/wat-doen-we/Documents/global-voting-guidelines_2016_pggm.pdf</p> <p>Stemfocuslijst</p> <p>PGGM hanteert een zogenoemde stemfocuslijst. Vergaderingen van de ondernemingen die hierop staan krijgen bijzondere aandacht. Zo stemmen wij op de aandeelhoudersvergaderingen van ondernemingen op de stemfocuslijst voor de gehele positie op basis van ons eigen oordeel, ook als het een onderneming in een blokkeringsmarkt betreft (waar het stemmen leidt tot handelsblokkering van de gestemde aandelen).</p> <p>Op de stemfocuslijst staan ondernemingen die: genoteerd staan aan de Nederlandse beurs of een duidelijke Nederlandse achtergrond hebben of onderdeel uitmaken van de grootste beursgenoteerde belangen (>3% van het stemrecht) of één van de tien grootste holdings vormen in euro's of een selectie van ondernemingen binnen fundamenteel beheerde portefeuilles binnen PGGM of een selectie van ondernemingen die op de Engagement focuslijst staan.</p>	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
					<p>Stemproces</p> <p>Het verkrijgen van de noodzakelijke informatie om op een weloverwogen wijze te kunnen stemmen, de hiermee verbonden kosten, tijd of andere praktische beperkingen, kunnen betekenen dat PGGM haar ambitie om op alle aandeelhoudersvergaderingen te stemmen redelijkerwijs niet volledig kan verwezenlijken.</p> <p>Daarnaast wordt het percentage aandelen waarop wij kunnen stemmen mede beïnvloed door het eventueel uitlenen van aandelen. Posities worden echter nooit geheel uitgeleend. In de praktijk zullen wij, afgezien van blokkeringsmarkten, voor alle ondernemingen waarin wordt belegd op ten minste 10% van de aandelen stemmen. Hierbij moet worden opgemerkt dat PGGM te allen tijde aandelen terug kan en zal roepen voor stemdoeleinden om haar moverende redenen.</p> <p>Bij de uitvoering van het stembeleid maakt PGGM gebruik van de diensten van gespecialiseerde stemadviesbureaus. PGGM ontvangt stemadviezen die zijn gebaseerd op haar eigen stemrichtlijnen. Aandeelhoudersvoorstellen op het gebied van milieu, sociale factoren en corporate governance worden inhoudelijk beoordeeld en gestemd door interne specialisten op de diverse vakgebieden.</p> <p>Bij de uitvoering van het stembeleid worden, waar mogelijk, ook (interne) portefeuillemanagers betrokken. Daarnaast kan PGGM een beroep doen op de reguliere stemadviezen van deze stemadviesbureaus.</p> <p>PGGM is tevens aangesloten bij diverse formele en informele samenwerkingsverbanden van institutionele beleggers om tot een weloverwogen stem op een aandeelhoudersvergadering te komen.</p> <p>Indienen van aandeelhoudersvoorstellen</p> <p>Naaast het recht om te stemmen hebben aandeelhouders in veel landen eveneens het recht om aandeelhoudersvoorstellen in te dienen. Op deze manier kunnen aandeelhouders onderwerpen onder de aandacht brengen en andere beleggers vragen hier een oordeel over te vellen via een stemming op een aandeelhoudersvergadering.</p> <p>Afhankelijk van het bindende karakter van het aandeelhoudersvoorstel kan dit eventueel leiden tot een verplichting richting de onderneming om het voorstel daadwerkelijk uit voeren.</p> <p>PGGM is terughoudend in het indienen van aandeelhoudersvoorstellen en doet dit in beginsel niet zonder voorafgaande dialoog met de onderneming. Als het echter noodzakelijk is om een aandeelhoudersvoorstel in te dienen om zodoende haar doelen te bereiken, dan wel een onderneming bij te sturen, maakt PGGM gebruik van haar rechten als aandeelhouder.</p>	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
					<p>Stemmen in relatie tot engagement Een steminstructie kan een reden zijn om in gesprek te gaan met een onderneming. Ook kan een engagementproject aanleiding geven voor het afgeven van een bepaalde steminstructie. PGGM streeft naast de uitvoering van het stemmen ook naar een verdere verbetering van het functioneren van de stemketen. Hierbij richten wij ons, bijvoorbeeld via marktengagement, onder andere op de vereenvoudiging van het stemproces, het vergroten van de transparantie binnen de keten en het verbeteren van de auditability van de stemketen.</p> <p>Verantwoording PGGM legt op kwartaal- en jaarbasis verantwoording af over de stemuitvoering. Elk kwartaal rapporteert PGGM over relevante ontwikkelingen aan haar klanten. Daarnaast heeft PGGM een publiek toegankelijke website waarop elk jaar het Jaarverslag Verantwoord Beleggen wordt gepubliceerd. In het jaarverslag wordt inhoudelijk ingegaan op de stemuitvoering aan de hand van praktijkvoorbeelden, trends en thema's. Daarnaast heeft PGGM een publiek toegankelijke website waarop al haar steminstructies zijn in te zien. Ook zijn de jaarlijks vastgestelde stemrichtlijnen terug te vinden op de PGGM website.</p>	
Gemeenschap						
FS13	Toegangsmogelijkheden in dunbevolkte gebieden met een economische achterstand.	Nee			Nvt	
FS14	Initiatieven om financiële diensten toegankelijker te maken voor kansarme mensen.	Nee		Ja	We zijn belegd in microfinance-projecten en in projecten voor banencreatie.	
Product en diensten beschrijving						
FS15	Beleid voor eerlijk (fair) ontwerp en verkoop van financiële producten en diensten.	Nee		Ja	PGGM is een coöperatie zonder winstoogmerk. Eventuele overwinsten vloeien terug naar de leden. Daarnaast zijn onze klanten lange termijn beleggers. PGGM is derhalve gericht op een lange termijn relatie met deze klanten en dat lukt alleen als je oog hebt voor het klantbelang. Eerlijke verkoop van producten of diensten is daarbij een onvoorwaardelijk uitgangspunt. Daarnaast doorlopen producten of diensten die we aan onze leden aanbieden een streng product approval & review process, dat een eerlijk product moet waarborgen.	

Dis-closure	Indicator	Opge-nomen	Opge-nomen in jaar-verslag	Opge-nomen in tabel	Invulling/Verwijzing Jaarverslag 2017	Toelichting
					<p>Als institutionele belegger hebben wij verschillende rollen binnen de financiële sector, zoals die van uitvoeringsorganisatie voor onze klanten, zakenpartner voor andere spelers in de sector en aandeelhouder vanuit de beleggingen in financiële instellingen. Vanuit al deze rollen willen wij bijdragen aan een stabiel en duurzaam financieel stelsel. Dit doen we onder andere door te streven naar verbetering van standaarden in de financiële sector. We evalueren ons eigen gedrag en dat van onze tegenpartijen kritisch. Waar nodig en mogelijk passen wij ons gedrag aan om bij te dragen aan een stabiel financieel stelsel. We zetten onze kennis en ervaring in via netwerken met andere financiële instellingen en proberen in nauwe samenwerking met hen gedragsverandering te bewerkstelligen. We gaan met onze bancaire tegenpartijen, waar we mee samenwerken bij het uitvoeren van onze transacties, in gesprek en proberen hen ertoe te bewegen dat zij duurzame business modellen hebben waarbij het klantbelang centraal staat.</p> <p>We geloven in belonen voor het behalen van echte resultaten en dat beloningsprikkelers gericht op de lange termijn werken. We werken daarom voor alle asset classes met een compensatierichtlijn waarin het normenkader voor acceptabele niveaus van management fees, performance fees, transactiekosten en redemption fees zijn beschreven. Deze richtlijn zorgt bovendien voor meer inzicht in de kosten van vermogensbeheer voor onze klanten. Daarnaast dient de compensatiestructuur duidelijk en transparant te zijn en in lijn met de doelstellingen van de kapitaalverstrekker (dus geen hoge compensatie in het geval van slechte/matige performance).</p>	
FS16	Initiatieven om de financiële kennis te vergroten per verschillende soort begunstigde.	Nee		Ja	<p>Onze institutionele klanten zijn professionele partijen met grote financiële kennis. Daar toetst DNB ook nadrukkelijk op. Ze moeten bovendien in control zijn, wat betekent dat ze alleen mogen beleggen in producten die ze begrijpen. Met betrekking tot onze leden proberen wij de kennis van en financiële zelfredzaamheid van alle leden te vergroten. Dat doen wij enerzijds door hierover te schrijven in onze nieuwsbrief, magazine of op onze site. Anderzijds door het ontwikkelen van tools (uitgavenwijzer bijvoorbeeld) of het vervaardigen van informatiewijzers over belangrijke life events zoals bijvoorbeeld ontslag (wat we dan tevens ondersteunen met speciale ledenavonden).</p>	